

Agenda Cultuurbeleid / samenvatting onderdeel van het advies Innoveren, participeren! Raad voor Cultuur, maart 2007

cultureel burgerschap

Onder het leidend beginsel van cultureel burgerschap schetst de Raad voor Cultuur een tijdpad naar meer kunst- en cultuurparticipatie in de meest brede zin van het woord. Met het begrip cultureel burgerschap wil de Raad recht doen aan het toegenomen belang van culturele praktijken en instellingen in de samenleving en aan de gegroeide vervlechting van politiek, economie en cultuur.

De huidige samenleving staat onder druk en wordt steeds meer gekenmerkt door onzekerheid, ontevredenheid en een gebrek aan begrip en respect voor elkaar. Velen sluiten zich op in hun eigen gelijk en kijken van daaruit met een zekere berusting naar de dingen die komen. Deze naar binnen gerichte houding staat haaks op een vaderlandse traditie van kosmopolisme, ondernemerschap, tolerantie, democratie, vrijheid en innovatie. Allemaal belangrijke ingrediënten waarmee we de toekomst tegemoet kunnen treden.

Dat sluit nauw aan bij de oproep van Alexander Rinnooy Kan bij zijn installatie als voorzitter van de Sociaal Economische Raad (SER) tot een 'nationale participatiestrategie'. Het doel daarvan is nieuw zelfvertrouwen te vestigen, uitgedragen door weerbare burgers die dankzij een voortdurend proces van onderwijs en scholing de weg weten te vinden in een veranderende wereld.

De Raad schetst een aantal ontwikkelingen die onze wereld veranderen.

Digitalisering en medialisering hebben een maatschappelijk proces op gang gebracht dat diep ingrijpt in de manier waarop mensen zich tot elkaar verhouden.

Cultuurconsumenten worden steeds vaker cultuurproducenten, zoals de Raad in zijn advies Mediawijsheid (2005) al benadrukte. Digitalisering maakt nieuwe vormen van cultuurparticipatie mogelijk. Omdat de overheid zich steeds minder representerend opstelt en steeds meer uitgaat van de zelfredzaamheid van participerende burgers, vindt de Raad het noodzakelijk dat burgers over voldoende mediawijsheid beschikken om te kunnen functioneren in de samenleving. Burgers moeten zelf hun positie bepalen en kiezen op welke wijze zij op die grote ontwikkelingen reageren. Beleid, in dit geval beleid van de rijksoverheid ten aanzien van kunsten, cultureel erfgoed en de media, heeft vooral tot taak daarvoor voorwaarden te scheppen.

Om keuzes te kunnen maken is in de eerste plaats vrijheid van expressie nodig.

Vrijheid van productie en distributie, maar ook van deelname – een onderscheid dat steeds meer vervaagt. Vrijheid betekent ook vrije toegang tot het publieke domein, dat onder invloed van digitalisering aan grote veranderingen onderhevig is. In het publieke kennisdomein moet de informatie onafhankelijk en betrouwbaar zijn. Met het bieden van vrije toegang en de borging van betrouwbaarheid en onafhankelijkheid houdt de taak van de rijksoverheid niet op. Het is ook een overheidstaak om burgers in het publieke domein wegwijs te maken.

Daarnaast scheidt de rijksoverheid voorwaarden voor het behoud van bestaande en vervaardigen van nieuwe cultuuruitingen die van bijzondere betekenis worden

geacht. De waarde daarvan is in de eerste plaats intrinsiek. Een waarde die meer betekenis krijgt naarmate cultuuruitingen beter en intensiever worden gebruikt. Intensief gebruik schept een levendig en kosmopolitisch cultureel klimaat met ruimte voor innovatieve, conceptuele makers en culturele pioniers. En voor volop participerende en cultureel geïnvolveerde burgers. Daar ligt de kern van deze beleidsagenda voor cultuur, kunst en media, die erop gericht is de wereld veilig, duurzaam, spannend en mooi te maken – te beginnen in Nederland. Op die manier wil de Raad voortbouwen op de uitgangspunten en thema's van zijn meerjarig werkprogramma.

Een samenleving die vooruit wil, doet er verstandig aan ook achterom te kijken. Zonder continuïteit raken we op drift en koersen we van het ene incident naar het volgende. Ons collectieve geheugen schept een onmisbare basis voor die continuïteit. In een economische context waarin de schaarste aan kennis en creativiteit alleen maar nijpender wordt, levert een florerende kunst- en cultuursector een onschatbare bijdrage aan toekomstige welvaart en toekomstig welzijn. Hier en nu is cultuur onmisbaar als bron van onderlinge binding en zingeving. Mensen hebben om goed te kunnen functioneren, alleen of in groepsverband, een referentiekader nodig. Op zoek naar een zinvol bestaan gaan zij te rade bij geordende patronen, zoals religie, ideologie, doctrine, moraal, taal, kunst en cultureel erfgoed of combinaties daarvan. Zo'n stelsel schept een band en fungeert vaak als basis voor gedeelde waarden, verwachtingen en leefregels. Kunst prikkelt vooral de verbeelding; kunst schept ongekennde vergezichten die mensen kunnen inspireren – en aan sommigen zelfs uitzicht bieden op de zin van het bestaan. Erfgoed laat zien waar we vandaan komen en scherpt aldus de blik op de toekomst. De media zijn vooral van invloed op de onderwerpen waar mensen het met elkaar over hebben, de materiële en immateriële zaken die zij waardevol vinden.

De Raad signaleert de volgende ontwikkelingen die de keuze van de agendapunten mede hebben bepaald:

de mensen

De samenstelling van de Nederlandse bevolking is in relatief korte tijd ingrijpend veranderd. Vooral door de komst van niet-westerse migranten, die voornamelijk in de vier grote steden wonen. Zij brengen een cultuur mee met eigen opvattingen en invullingen van het begrip artistiekheid, waarbij het klassieke onderscheid tussen hoge en lage kunst geen of een andere rol speelt. Ondertussen vergrijst Nederland.

De verschillen in leefstijl tussen diverse bevolkingsgroepen lijken eerder toe te nemen dan te verdwijnen. Met sommige demografische verschillen, zoals naar opleidingsniveau of naar inkomen, is het cultuurbeleid al jaren vertrouwd, wat overigens niet betekent dat er afdoende op ingespeeld is. Onder de noemer intercultureel is de aandacht de laatste jaren vooral gericht geweest op etniciteit in combinatie met een laag opleidingsniveau. Eenzijdige beeldvorming heeft ertoe geleid dat een beperkte groep allochtonen centraal is komen te staan in het beleid. Een meer flexibele benadering dan de term interculturaliteit aangeeft, is dan ook noodzakelijk. Daarnaast moet het permanente karakter van diversiteit uitgangspunt worden bij het maken van beleid. Het diversiteitsbeleid moet af van een eenzijdige incidentele, projectmatige aanpak.

Er moet meer ruimte komen voor reflectie op de aard en op de implicaties van culturele diversiteit. Sectorinstituten, fondsen en koepelorganisaties hebben daarbij een stuwende taak. Een nieuw accent op culturele diversiteit betekent niet dat iedere gesubsidieerde instelling het roer radicaal moet omgooien. Het betekent wel dat iedere gesubsidieerde instelling vanuit haar eigen verantwoordelijkheid een positie ten opzichte van het thema bepaalt.

Hoewel het onderwijsniveau van de bevolking de laatste decennia sterk is gestegen, is de tijd die binnen het onderwijs gereserveerd wordt voor historisch-cultureel onderwijs afgenomen. Cultuur heeft in het onderwijs weinig status. Daarom bepleitten de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur in een eerder advies dat studenten op de pabo zich moeten kunnen ontwikkelen tot leraren met voldoende culturele bagage. Daarnaast dringt de Raad voor Cultuur aan op een renovatieplan ter versterking van het literatuuronderwijs.

het land en het water

De film *An Inconvenient Truth* van Al Gore presenteert Nederland als een van de eerste landen die zullen onderlopen als de opwarming van de aarde in het huidige tempo doorgaat. Het waarheidsgehalte van die voorspelling in het midden latend, is overduidelijk dat het beteugelen van de effecten van een stijgende zeespiegel mede bepalend zal zijn voor de inrichting van ons land. De manier waarop we met het water omgaan, is behalve een technische ook een culturele aangelegenheid.

Behalve voor het water en het milieu is de afgelopen jaren ook de aandacht verzwakt voor andere onderwerpen, zoals de woningbouw, de inrichting van het open land en de kwaliteit van de openbare ruimte. Het is tijd om het integrale ontwerp nieuw leven in te blazen. Architectuur, stedenbouw, landschapsarchitectuur, monumentenzorg en archeologie moeten weer met kracht en in onderlinge samenhang worden ingezet bij het werken aan een mooi Nederland.

Zeker als het gaat om de gigantische vraagstukken die het water creëert, heeft de architectuur een invloedrijke en wezenlijke rol te vervullen in de publieke sfeer. Dat vraagt van architecten een geëngageerde houding en kennis van de samenleving. Ook de overheid kan niet weglopen voor haar verantwoordelijkheid. Als opdrachtgever, vormgever en uitvoerder van architectuurbeleid zou de overheid meer rekening moeten houden met de sociale, culturele en politieke functies van architectuur (in de breedste zin van het woord).

Cultureel burgerschap krijgt vorm in de eigen woon- en werkomgeving. Dat is zelden of nooit Nederland als geheel, maar bijna altijd een stad, een dorp, een streek of een regio. Cultuurbeleid is dan ook geen zaak van het rijk alleen. Ook bij het opstellen van deze cultuuragenda is rekening gehouden met de invalshoek van steden en

regio's. Het aanknopingspunt vormden de drie grote steden en vijf landsdelen, die elke vier jaar een convenant met de bewindspersoon voor cultuur sluiten over een gezamenlijke inzet voor het cultuurbeleid.

In alle landsdelen vervullen culturele instellingen vaak verschillende functies tegelijk, waarvan het rijk er meestal één financiert. De convenantpartners willen het convenant handhaven als basis voor de samenwerking met het rijk, maar vrezen uitholling van dat instrument als gevolg van de veranderingen in de Cultuurnotasystematiek. Daardoor wordt de actieradius van een convenant verkleind. De situatie zou kunnen ontstaan dat instellingen hun subsidie verliezen, en dat daarmee het scala van functies die zij in een gebied vervullen, verdwijnt. Gezien de complexiteit van de materie bepleit de Raad om bij de eerstkomende subsidieronde nog op de inmiddels traditionele manier convenanten te sluiten die richtinggevend zijn voor de drie jaar erna.

Als het gaat om bestuurlijke samenwerking bepleit de Raad een genuanceerde aanpak, en pleit afhankelijk van wat er nodig is in een sector soms voor meer centralisatie, soms voor meer decentralisatie. Zo kan de Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving op een goede manier gedecentraliseerd worden door verdeling van het nu beschikbare bedrag onder de organisaties van kunst en cultuur die in de landsdelen en steden actief zijn.

de technologie

Ontwikkelingen in de samenleving, de technologie en de media hebben een ingrijpend maatschappelijk proces op gang gebracht. Met name de ontwikkeling van informatie- en communicatietechnologie heeft grote invloed op cultuur en media. We kunnen ons niet langer beperken tot de opvatting dat we deze nieuwe verworvenheden in de oude context moeten toepassen.

Digitalisering is tegelijk een technologische en maatschappelijke ontwikkeling en ligt ten grondslag aan het ontstaan van netwerken tussen mensen en organisaties. Niet alleen de technische infrastructuur raakt gedigitaliseerd, ook de maatschappij en de cultuur – vandaar de term e-cultuur.

De ontwikkelingen voltrekken zich in hoog tempo. Er komen steeds meer mogelijkheden voor actieve cultuurparticipanten om met gebruik van content die wordt beheerd door cultuurinstellingen zelf aan de slag te gaan. Zij verwachten terecht dat die instellingen daarop inspelen. Deze ontwikkeling blaast een oud fenomeen nieuw leven in: de zogeheten sharing economy waarin informatie, kennis, media en cultuur met elkaar worden gedeeld en gebruikt, zonder dat daar in beginsel directe inkomsten tegenover staan (wikipedia, YouTube, MySpace).

De grenzen tussen producenten en gebruikers vervagen terwijl het belang van deskundige, betrouwbare en onafhankelijke verwijs- en intermediaire functies groeit. Ook voor de fysieke beschikbaarstelling van cultuuruitingen heeft digitalisering nieuwe mogelijkheden geschapen. Te denken valt aan het verschijnsel waarvoor Chris Anderson de term long tail heeft gebruikt: door de beperkte fysieke ruimte van een winkel te verruilen voor de onbeperkte virtuele ruimte van internet, wordt ook dat niet-populaire aanbod commercieel aantrekkelijk. De long-tail-analyse is opzienbarend, zowel voor beleidsmakers als voor culturele ondernemers. Zij kunnen de vastgeroeste mening dat het grote publiek vooral belangstelling heeft voor het populaire aanbod naast zich neerleggen.

de economie

De digitalisering heeft ertoe bijgedragen dat cultuur en economie elkaar steeds beter weten te vinden in de samenleving. De departementen van Cultuur en Economische Zaken werken sinds 2005 samen aan een programma voor de creatieve industrie, voortvloeiend uit de gezamenlijke beleidsnota Ons Creatief Vermogen. Het programma is echter ontoereikend om de innovatie in de creatieve sector substantieel te versterken. Meer ruimte voor onderzoek en innovatie alsmede meer structuur voor de vele kleine ad-hoc-initiatieven - met soms veel economische potentie maar onvoldoende financieel-economische draagkracht – zijn nodig om ons cultureel kapitaal nog veel beter te kunnen exploiteren.

De groeiende economische waarde van cultuur draagt ertoe bij dat de producten van de culturele industrie steeds vaker het commerciële domein in worden getrokken en worden onderworpen aan de economische processen die zich daar afspelen. In dat licht krijgt het verschijnsel 'commodificatie' de laatste tijd nogal wat aandacht.

Commodificatie impliceert dat cultuur louter wordt aangeboden als handelswaar, bestemd voor massaconsumptie. Dat zou kwalijk zijn als de kwaliteit van de cultuur eronder zou lijden. Dat hoeft echter niet het geval te zijn. Commodificatie kan ook tot gevolg hebben dat er meer kwaliteit in cultureel en kunstzinnig opzicht beschikbaar komt voor meer mensen, in de vorm van design, cd's, dvd's en andere informatiedragers, alsmede kwaliteitsfilms in bioscopen en blockbustertentoonstellingen in prestigieuze musea. Dat neemt niet weg dat het voor kunstenaars en kunst- en cultuurinstellingen, en ook voor cultuurdeelnemers, een ingrijpende omslag kan betekenen.

Voor de Raad zijn de culturele gevolgen van commodificatie belangrijker dan de economische aspecten. Het risico bestaat dat commodificatie de positie van cultuurinstellingen als centra voor culturele confrontaties en fora voor ideeënuitswisseling uitholt. Behoedzaamheid is geboden, vooral van de kant van door de overheid in stand gehouden culturele instellingen. De kwaliteit en de impact van de culturele processen van ontdekking, herkenning en bewustwording waar zij aan bijdragen of die zij in werking zetten, dienen voorop te staan.

de wereld

In het proces van Europese eenwording is aan de cultuur een belangrijke rol toebedeeld. Kennis van en deelname aan de culturele praktijken van verschillende Europese herkomst vergroten wederzijds begrip en waardering, en kunnen op die manier bijdragen aan de totstandkoming van nieuwe politieke en economische overeenkomsten en verbanden. Het is tijd dat Nederland zich actiever mengt in het debat over de vraag hoe cultuur kan bijdragen aan het succes van het Europese avontuur en gebruik gaat maken van de mogelijkheden en instrumenten die de Europese Unie biedt voor onderlinge culturele samenwerking. Het cultuurbeleid ontbeert een duidelijke visie op wat Nederland wil bereiken in Europees verband. Naast een attitudeverandering in het culturele veld is verruiming van de mogelijkheden om in EU-verband Europees cultuurbeleid te voeren wenselijk, mits het principe van kracht blijft dat Europese culturele initiatieven eerst en vooral van onderop tot stand komen. Daarvoor is een groter Europees cultuurbudget nodig. De Raad roept de regering op daaraan mee te werken.

De grenzen houden niet op bij Europa. Mobiliteit en immigratie, vervaging van fysieke, staatkundige, sociale, economische en culturele grenzen, intensiever contact

tussen culturen en volkeren en steeds nauwere handelsbetrekkingen hebben geleid tot een gemeenschappelijke, internationaal gedeelde wereldcultuur. De centrale vraag is hoe samenlevingen de gevolgen van de mondialisering zo kunnen opvangen dat ze een visie op hun eigen cultuur kunnen blijven ontwikkelen, zonder zich van de rest van de wereld af te sluiten.

Als reactie op het proces van globalisering wordt het eigen culturele karakter van steden en regio's zoals onder meer opgeslagen in het erfgoed, opnieuw ontdekt en gekoesterd door zowel culturele burgers als cultuurtoeristen. Steeds vaker zijn verbindingen tussen steden en regio's bepalend voor de manier waarop kunstenaars en culturele instellingen elkaar treffen voor uitwisseling en samenwerking. Dat heeft consequenties voor het internationale cultuurbeleid dat tot dusverre vooral een nationale benadering kent. Afstemming tussen nationale en lokale strategieën verdient dan ook aanbeveling.

In de visie van de Raad zijn een kosmopolitische opstelling en actieve deelname aan internationale culturele processen in de vorm van bijvoorbeeld debatten, uitwisseling, coproducties en festivals onmisbaar. Terwijl mondiaal de mobiliteit toeneemt, worden buitenlandse kunstenaars en kunststudenten door de Nederlandse vestigingswetten en belastingregels echter ontmoedigd zich hier, voor langere of kortere tijd, te vestigen. Dat gebrek aan openheid heeft nadelige effecten voor Nederlandse kunstenaars, culturele instellingen en onderwijsinstellingen die geïsoleerd raken van mondiale ontwikkelingen. Daarin kan verandering komen als het overleg tussen het culturele veld en de overheid om de toelatingsprocedures te versnellen en te vereenvoudigen snel tot resultaten leidt.

De uitvoering van het internationale cultuurbeleid van het ministerie van OCW, en deels ook de beleidsontwikkeling, is voor een aanzienlijk deel verzelfstandigd. Dat geldt vooral het praktisch internationaal cultuurbeleid dat vorm krijgt in de activiteiten van fondsen, sectorinstellingen en koepelorganisaties. Het strategisch internationaal cultuurbeleid, waarbij culturele dialoog, culturele export en internationale profilering van de Nederlandse kunst en cultuur leidende aandachtspunten zijn, staat nog in de kinderschoenen.

Het groeiende belang en de toenemende omvang van internationale culturele uitwisseling en samenwerking vragen om meer financiële middelen voor internationaal cultuurbeleid. Dat geldt zowel voor de bijdrage uit het cultuurbudget van het ministerie van OCW als voor het HGIS-cultuurbudget. De Raad zal het in voorbereiding zijnde meerjarenprogramma voor het strategisch internationaal cultuurbeleid en de lopende evaluatie van het HGIS-cultuurprogramma aangrijpen voor een advies over de inhoudelijke doelstellingen van de programma's en over de inrichting ervan.

Hierna volgt een beschrijving van de kansen die de hierboven beschreven ontwikkelingen bieden; wat moet er concreet gebeuren om die kansen te grijpen of om gesignaleerde bedreigingen af te wenden?

digitalisering: en de toegankelijkheid?

Het proces van digitalisering heeft verschillende aspecten: beter doen wat al werd gedaan; nieuwe activiteiten ontwikkelen en uitvoeren; een geheel andere manier van werken gepaard aan een andere opzet en inrichting van de organisatie. De omslag

die nodig is voor het laatste aspect, vergt een proces van jaren – en is daarom een onderwerp dat thuis hoort op deze agenda.

De eerste slag die instellingen en organisaties moeten maken om naar aanleiding van de ontwikkelingen op het gebied van digitalisering tot een geheel andere manier van werken te komen, is niet langer het materiaal op de eerste plaats stellen maar de gebruiker. Hier liggen mogelijkheden voor nieuwe en vertrouwde vormen van cultuurparticipatie. Om die mogelijkheden te kunnen benutten, moeten echter eerst verschillende barrières worden geslecht. De eerste stap naar die ontschotting is samenwerking tussen de verschillende netwerken van culturele instellingen, die dan ook de bereidheid moeten hebben om kennis met elkaar te delen.

Daarnaast is een goede en evenwichtige regeling van het auteursrecht van het grootste belang. De Raad vindt dat alles wat met publieke middelen is gemaakt, publiekelijk toegankelijk moet zijn en blijven. Een benadering zoals 'Creative Commons', waarbij rechten selectief worden vrijgegeven onder het motto 'not all rights reserved, but some rights reserved', zou een oplossing kunnen bieden. Op die manier schept de maker ruimte voor een vrijer gebruik van zijn werk. De Raad zal een advies uitbrengen over de veranderende houding ten opzichte van auteursrecht in een digitale samenleving. Daarbij zal hij expliciet ingaan op het auteursrecht in relatie tot het publieke domein.

Digitalisering en medialisering scheppen behalve voor cultuur ook nieuwe kansen voor de commercie. Een selectieve groep marktleiders op het gebied van nieuws, zoekmachines of chatsites leggen hun claims ook op uitingen van kunst en cultuur. Er worden exclusieve rechten aan gekoppeld en deze verhuizen, soms ongemerkt en meestal ongewenst, van het publieke naar het private domein. Dat vormt een groot risico voor archieven, bibliotheken, omroepen en pers. Publieke content dient daarom te worden beschermd tegen gebruik dat erop is gericht er via internet of andere digitale kanalen vooral winst mee te maken. Democratisch en cultureel burgerschap staat of valt immers met goed geïnformeerde burgers en in het verlengde daarvan met instellingen die onbelemmerd en bemiddelend toegang bieden tot bronnen van cultuur en informatie. De rijksoverheid stelt zich verantwoordelijk.

Daarnaast moet aandacht worden besteed aan het beheer van de digitale infrastructuur. Die infrastructuur is in particuliere handen, terwijl er nauwelijks democratische controle mogelijk is. Daarom is er een publiek belang mee gemoeid dat er meer zeggenschap komt over het beheer van de toegang tot internet.

overdracht en educatie

Kunsthouding gedijt op vele gronden, ook buiten het domein van kunsten, erfgoed en media. Het proces van cultuuroverdracht is dan ook niet aan plaats of tijd gebonden en kent geen hiërarchisch en paternalistisch eenrichtingsverkeer. Beleid dat inzet op cultuuroverdracht bouwt aan een brede basis voor talent en talentontwikkeling en meer diversiteit in cultuurparticipatie. In een steeds ingewikkeldere samenleving groeit de behoefte aan betekenisgeving en verdieping. Tegen deze achtergrond hebben vrijwel alle culturele instellingen de laatste jaren werk gemaakt van publieksonwikkeling. Daarnaast bood het Actieplan Cultuurbereik nieuwe mogelijkheden voor cultuurparticipatie. De Tweede Kamer pleitte bovendien voor een Actieplan Amateurkunst. De Raad is voorstander van een apart fonds voor amateurkunst en cultuureducatie, onder meer om de samenhang tussen beide te versterken. In tegenstelling tot de Tweede Kamer ziet de Raad geen heil in gratis openstelling van musea om nieuwe publieksgroepen te bereiken. Gratis toegang

voor jongeren tot achttien jaar is daarentegen wel een goed idee. Dat stimuleert het museumbezoek in schoolverband en de kosten zijn relatief laag.

In het advies Onderwijs in Cultuur uit 2006 is het belang van culturele vorming in het onderwijs onderstreept, en aangegeven hoe de kwaliteit en het effect ervan kunnen worden vergroot. Ondanks de goede wil van velen is het met de muzische vakken in het onderwijs treurig gesteld. De Raad heeft de aanbeveling gedaan een samenhangende reeks van kunstzinnige activiteiten op te zetten, die aansluiten bij de ontwikkelingsfasen van de leerlingen. Het verbeteren van lesprogramma's voor kunst, cultuur en media is echter een zaak van lange adem. Het is daarom des te belangrijker de aanbevelingen uit het advies, bijvoorbeeld als het gaat om de samenwerking tussen onderwijs- en cultuurinstellingen, uit te voeren.

In het advies over leesbevordering uit 2005 pleitte de Raad voor versterking van het literatuuronderwijs. Daarnaast onderstreepte de Raad het belang van het bijbrengen van literaire competenties in het onderwijs als springplank voor verdere maatschappelijke en culturele ontplooiing. Die aanbevelingen staan nog grotendeels onvervuld overeind. Dat geldt ook voor het advies Mediawijsheid, waarin de Raad heeft betoogd dat kinderen in een gemedialiseerde wereld ook mediageletterd moeten zijn, en heeft gewezen op de rol van scholen daarbij.

Cultuureducatie is natuurlijk niet voorbehouden aan scholen. Er is echter steeds minder geld beschikbaar voor cultuureducatie en amateurkunst buiten schoolverband en voor cultuureducatie voor andere doelgroepen dan kinderen en jongeren. De Raad pleit voor investeringen op dit gebied omdat samenwerking tussen scholen en instellingen voor buitenschoolse kunstzinnige vorming een interessante kruisbestuiving kan opleveren.

Die investeringen moeten educatieve instellingen tevens de kans geven zich organisatorisch en inhoudelijk te vernieuwen, daarbij gestimuleerd en ondersteund door de betrokken sectorinstellingen. De nieuwe media en de manier waarop ze worden gebruikt hebben de vertrouwde technieken van cultuuroverdracht immers voor een aanzienlijk deel achterhaald. De ontwikkeling van digitalisering en nieuwe media loopt parallel met de groei van wat we inmiddels de e-generatie zijn gaan noemen, de homo zappiens. De nieuwe generatie is veel beter ingespeeld op het gebruik van discontinue informatie. De traditionele media voor de productie en distributie van cultuur zullen dan ook nieuwe innovatieve wegen moeten vinden die daarop aansluiten. Anders worden ze overgeslagen door de culturele burger van morgen.

burgerschap, vakmanschap, meesterschap

Cultureel burgerschap floreert bij vakmanschap en meesterschap. Het kunstvakonderwijs vormt voor de meeste disciplines de basis waar kwaliteit wordt onderkend, ontwikkeld en gestimuleerd. Natuurlijk blijven er altijd autodidacten die het vak elders leren. Zo is de beste voedingsbron voor schrijverstalent nog altijd goed onderwijs. De Raad buigt zich over de vraag of het wenselijk is dat ook hier een professionele schrijversschool en/of een opleidingsfaciliteit aan de universiteit komt. Ondertussen bereidt de Raad een advies voor over talentontwikkeling.

Het belang van de amateurkunst als vindplaats en kweekvijver voor artistiek talent is meermalen aangetoond. Het is van belang dat er laagdrempelige voorzieningen zijn, met een aantrekkelijk aanbod aan activiteiten en cursussen, die kinderen en jongeren de gelegenheid bieden om niet al te ver van huis deel te nemen aan culturele activiteiten. Daarnaast zijn er in talentontwikkeling gespecialiseerde

instellingen die jongeren de kans bieden om via peer education of peer coaching ervaring op te doen. Voor een deel van de jonge talenten vormt dit de opstap naar het kunstvakonderwijs.

Vier factoren ondermijnen het kunstvakonderwijs in de beeldende kunst. Ook al is de bekostigingssystematiek enkele jaren geleden verbeterd, er is volgens de Raad nog steeds een te sterke koppeling aan het aantal opleidingsplaatsen. Masteropleidingen en werkplaatsen voor beeldende kunst en vormgeving werken concurrerend ten opzichte van elkaar in plaats van dat ze elkaar aanvullen. Door de toestroom van studenten vanuit mbo, havo en vwo ontstaan grote niveauverschillen, die onder meer tot uitdrukking komen bij het theorieonderwijs. Een laatste punt van zorg is dat theorievakken tot dusverre vrijwel uitsluitend worden bepaald door een westers kunst- en cultuurbegrip. De Raad vraagt nogmaals aandacht voor deze problemen. Helaas ontbreekt vaak de continuïteit in het onderwijs die nodig is voor een goede talentontwikkeling. In het advies Onderwijs in cultuur hebben de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur aandacht gevraagd voor de financiering van de vooropleidingen muziek en dans. Het doel is een nieuwe en heldere verdeling van verantwoordelijkheden en duidelijke afdwingbare afspraken over de organisatie van de vooropleidingen dans en muziek.

Minstens zo belangrijk als de eerste ontwikkeling van jong talent zijn ontplooiing en doorstroming van het al enigszins gevormde talent. In het toneel, de dans en de muziek bestaan speciale voorzieningen voor de verdere ontwikkeling van talent die verder gaan dan het reguliere kunstvakonderwijs.

Innovatie, experiment en vernieuwing

In veel culturele sectoren is behoefte aan meer geld en aandacht voor innovatie, experimenten en vernieuwing. Met 'vernieuwing' wordt niet alleen artistieke vernieuwing, maar ook vermaatschappelijking bedoeld. Daar is, behalve geld, ook een mentaliteitsverandering voor nodig.

Vernieuwende projecten op het gebied van nieuwe media en e-cultuur vinden moeilijk aansluiting bij de cultuurfondsen. Weliswaar is inmiddels de opdracht verleend voor de ontwikkeling van een expertise-centrum voor e-cultuur en wordt heropening van de Interregulering op kleinschalig niveau overwogen, maar extra geld voor vernieuwende projecten is er niet gekomen. De Raad bepleit een apart budget voor projecten op het terrein van nieuwe media en e-cultuur. Vanuit het streven naar een heldere infrastructuur en goede vindbaarheid zou dit budget niet ondergebracht moeten worden bij een van de bestaande fondsen, maar gekoppeld moeten worden aan het Virtueel Platform, het hiervoor genoemde expertisecentrum en projectbureau op het gebied van e-cultuur.

Het innovatiebeleid van de overheid is tot nu toe te eenzijdig gericht op kennis en technologische innovatie. Bij innovatie in de cultuur- en mediasector gaan de gedachten van de Raad uit naar niet-technologische productinnovatie, naar de ontginning van nieuwe markten, naar de ontwikkeling van nieuwe businessmodellen, alsmede naar vormen van sociale en maatschappelijke innovatie in relatie tot cultuur en media. Dat alles vergt forse investeringen, zowel in tijd als in geld. De Raad constateert dat er meer regie nodig is op het gebied van innovatie en adviseert het rijk een ambitieus innovatieprogramma te starten. In de visie van de Raad komen de middelen voor zo'n programma van verschillende departementen, andere overheden en het bedrijfsleven. De Raad zal zich, in overleg met andere betrokken adviesraden en instanties, buigen over de uitgangspunten van zo'n programma. Doel is te komen tot vormen van open innovatie, waarbij ondernemers, onderzoekers, onderwijs en

bedrijfsleven samenwerken om innovatieve oplossingen te vinden. Een trend die in de Verenigde Staten al langer bestaat.

Daarnaast vraagt de omwenteling die digitalisering en medialisering in de maatschappij teweeg hebben gebracht, om een minister van Cultuur, Media en Communicatie, die ook verantwoordelijk is voor innovatie en die bovendien een coördinerende taak krijgt toebedeeld ten aanzien van het gehele kabinetsbeleid op dit thema.

traditie en verandering

Traditie en verandering; verleden, heden en toekomst zijn niet van elkaar te scheiden. In vrijwel alle onderdelen van de cultuur is sprake van een continu proces in de tijd. Zo zijn de monumentenzorg en het ontwerpen van nieuwe gebouwen door middel van lange doorlopende lijnen met elkaar verbonden. Die constatering maakt het onderscheid tussen wat tot levende kunsten wordt gerekend en wat tot het erfgoed vaak wat kunstmatig. Er loopt een weinig vruchtbare artificiële breuklijn door het beleid die geen recht doet aan het besef van culturele continuïteit in onze samenleving. De schotten tussen verleden, heden en toekomst van de cultuur zouden als eerste moeten verdwijnen, daarbij gebruik makend van de nieuwste technologieën.

Historisch bewustzijn is het zesde zintuig van de culturele burger die zich realiseert dat vernieuwing noodzakelijk is, en tegelijk zinloos zonder continuïteit. Alles bewaren kan niet en heeft ook geen zin – daar doet de mogelijkheid van digitaal bewaren niets aan af. Daarnaast gaat het niet alleen om bewaren, maar ook om goed gebruik te maken van alle afbeeldingen, teksten, documenten en beeldfragmenten die in talloze over het land verspreide musea, bibliotheken en archieven bewaard worden. De politieke wens om een nationaal-historisch museum op te richten, past bij de hernieuwde maatschappelijke aandacht voor geschiedenis en het belang van historisch besef. Een nationaal-historisch museum biedt de kans cultureel burgerschap van een historische dimensie te voorzien en de inhoud en de samenhang van het Nederlands museumaanbod te verbeteren. Het nieuwe museum is naar de mening van de Raad een primair op het onderwijs gericht entreegebouw voor geschiedenis, waarin de politieke en de maatschappelijke actualiteit in historisch perspectief worden geplaatst. Het nationaal-historisch museum dient zich ook op internet te presenteren.

cultuur in beleid

Afstand waar mogelijk, betrokkenheid waar nodig. Het is een plausibele reactie van een overheid die wil terugtreden, maar inziet dat een te grote afstand het zicht op de juiste beleidsmaatregelen geheel kan doen verdwijnen. In zijn meerjarig werkprogramma 2006-2009 heeft de Raad aangekondigd een aantal thema's rondom dit onderwerp (doeluitkeringen, internationale vergelijkingen) nader te onderzoeken en uit te werken.

Een andere bestuurlijke ontwikkeling is die in de richting van integraal beleid. De vraagstukken waar de overheid mee wordt geconfronteerd, zijn vaak ingewikkeld en hebben verschillende dimensies. Daarom vindt er veel afstemming plaats tussen sectoren en wordt er steeds meer samengewerkt in integrale beleidsprogramma's. Ook in het cultuurbeleid is afstemming met andere sectoren cruciaal. Cultuur is immers van betekenis voor de hele samenleving. Regionaal en gemeentelijk worden in de cultuursector veel onderwerpen interdisciplinair aangepakt. Zowel bestuurders als vertegenwoordigers uit de cultuursector in de regio geven te kennen dat het rijk

beter in zou moeten spelen op die ontschotting. Voor de nieuwe generatie makers is het vanzelfsprekend om interdisciplinair te werken, maar de cultuurfondsen zijn daar bijvoorbeeld nog steeds niet op ingericht.

Een beweging die met eerder geschetste ontwikkelingen samenhangt, is de verschuiving in het beleid van de rijksoverheid van instellingenbeleid naar bestelverantwoordelijkheid. Het rijksbeleid concentreert zich nu nog voornamelijk op de stelsels van samenhangende gesubsidieerde instellingen binnen een sector (bv. het orkestenbestel), maar zal zich waarschijnlijk steeds meer gaan richten op een bredere bestelverantwoordelijkheid, waarbij ook de niet-gesubsidieerde culturele bedrijvigheid in beeld komt.

De ontwikkelingen hebben ook gevolgen voor het beleidsinstrumentarium. Voorheen werd het cultuurbeleid voor een belangrijk deel uitgevoerd door toekenning van subsidie aan een instelling, die als het ware uitvoering gaf aan de beleidsprioriteiten van de minister. Het is de bedoeling dit type beleid steeds meer te gaan uitvoeren aan de hand van programmabudgetten, waarbij instellingen de keuze hebben wel of niet mee te doen. De Raad begrijpt deze ontwikkeling maar waarschuwt voor een te ver terugtrekkende overheid. Juist in de cultuursector is in de loop van de tijd een goede betrokkenheid-op-afstand ontstaan.

De overheid kan die betrokkenheid behouden door een intelligente vorm van decentraliseren en deconcentreren. Een voorwaarde is uiteraard dat het rijk en de andere overheden hun beleidsprogramma's nauwgezet op elkaar afstemmen. Bestuurlijke samenwerking heeft de afgelopen jaren meer vorm gekregen door convenanten en programma's. Beide instrumenten staan echter onder druk. Met de herziening van de Cultuurnotasytematiek kunnen de gezamenlijke afspraken tussen rijk, gemeenten en provincies een meer eigentijdse invulling krijgen.

Wie de culturele, maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen en aanbevelingen in deze agenda voor het cultuurbeleid in ogenschouw neemt, kan concluderen dat het huidige instrumentarium van de rijksoverheid onvoldoende mogelijkheden biedt om daar invulling aan te geven. Bovendien bevinden cultuur en media zich voor een belangrijk deel ook in het private domein. Het bedrijfsleven is een logische partner bij innovaties, maar ook hoe langer hoe meer bij andere opgaven waar culturele instellingen voor worden gesteld. Makers willen steeds vaker op hun ondernemerschap worden aangesproken. Dit alles vraagt om uitbreidingen van het instrumentarium, dat nog te eenzijdig gericht is op subsidies.